

A magyar nyelv a Kárpát-medencében: 25 év kutatás, tervezés és szolgálat

Szerkesztette: Szoták Szilvia

25 éves a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat

Szabó T. Attila Nyelvi Intézet (Kolozsvár), Gramma Nyelvi Iroda (Somorja),
Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont (Beregszász), Imre Samu Nyelvi Intézet (Alsóőr),
Verbi Nyelvi Kutatóműhely (Szabadka), Glotta Nyelvi Intézet (Eszék)

A magyar nyelv a Kárpát-medencében: 25 év kutatás,
tervezés és szolgálat

A MAGYAR NYELV A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN: 25 ÉV KUTATÁS, TERVEZÉS ÉS SZOLGÁLAT

Válogatott írások a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat
nyelvészeitől

Szerkesztette
Sztók Szilvia

TERMINI
MAGYAR NYELVI KUTATÓHÁLÓZAT

Törökbálint, 2026

Megjelent a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat 25 éves jubileumi évében.

© Szerzők, szerkesztő 2026

© Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat Egyesület, 2026

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes tanulmányokat illetően is.

Kiadja a Termini Egyesület

A kiadásért felel a Termini Egyesület elnöke

Recenzensek:

Prof. dr. Csernicskó István

Prof. dr. Kolláth Anna

Prof. dr. Péntek János

Nyomdai előkészítés, tördelés és borítóterv: Toldi Teodóra

ISBN 978-615-83084-0-3

TARTALOM

ELŐSZÓ.....	11
I. A TERMINI MAGYAR NYELVI KUTATÓHÁLÓZAT KÜLDETÉSE....	16
PÉNTEK JÁNOS: A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat munkája és küldetése	18
CSERNICKÓ ISTVÁN: A magyar nyelv státusának változásai 1920 és 2025 között	28
PÉNTEK JÁNOS – BENŐ ATTILA: A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat leíró és standardizáló tevékenysége	45
BENŐ ATTILA: Magyar nyelvváltozatok a Kárpát-medencében. A nyelvi határtalanítás eredményei és további feladatai.....	69
II. NYELVPOLITIKA, NYELVSTRATÉGIA, NYELVI TERVEZÉS	95
PÉNTEK JÁNOS: A magyar nyelv és nyelvközösség: sokféle gond, közös felelősség	97
LANSTYÁK ISTVÁN: A nyelvi problémák kezelése mint nyelvalakító tevékenység	105
CSERNICKÓ ISTVÁN – SZABÓMIHÁLY GIZELLA: Hátrányból előnyt: a magyar nyelvpolitika és nyelvtervezés kihívásairól	122
SZOTÁK SZILVIA: A nyelvpolitikai stratégia külhoni vonatkozásai	159
III. KONTAKTOLÓGIA	172
BÁRÁNY ERSZÉBET – GAZDAG VILMOS: Magyar–ukrán nyelvi interfe- rciajelenségek: (különös tekintettel az iskola, oktatás, szakmák, tisztségek és egészségügy tematikai csoporthoz tartozó szavakra)	174
MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ: Nyelvi érintkezésen alapuló neologizmusok kognitív megközelítése	183
IV. LEXIKOGRÁFIA, TERMINI SZÓTÁR, HATÁRTALANÍTÁS	199
BENŐ ATTILA – JUHÁSZ TIHAMÉR – LANSTYÁK ISTVÁN: A Termini „határtalan” szótára	201
BENŐ ATTILA: A Termini-szótár hasznosíthatósága a terminológiai adatbázisok építésében	213
M. PINTÉR TIBOR – P. MÁRKUS KATALIN – LIPP VERONIKA – PRÓSZÉKY GÁBOR: Lexikográfiamentes a Termini magyar–magyar szótár és adatbázisban	227

KOLLÁTH ANNA – LEHOCKI-SAMARDŽIĆ ANNA – VUKOV RAFFAI ÉVA: Az oktatás terminológiája a Termini-szótárban – délszláv nyelvi kontaktusban	236
SZOTÁK SZILVIA: Országspecifikus oktatási terminusok terminológiai és szociolingvisztikai elemzése a Termini magyar–magyar szótár példái alapján (Ausztria)	251
CSERNICSKÓ ISTVÁN – MÁRKU ANITA: Ízelítők a Termini magyar–magyar szótár kárpátaljai anyagából	271
 V. NYELVITÁJKÉP-KUTATÁS	289
 SZOTÁK SZILVIA: A nyelvitájkép-kutatás mint az alkalmazott nyelvészet egyik legújabb kutatási területe	291
VUKOV RAFFAI ÉVA: Egy szerbiai bunyevác falu, Alsótavankút nyelvi tájképe az utcától az iskoláig	303
HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA – TÓTH-OROSZ ENIKŐ – MÁTÉ RÉKA: Nyelvi tájkép Kárpátalján: az elmúlt 20 év	310
 VI. NÉVTAN	332
 BENŐ ATTILA – LANSTYÁK ISTVÁN – VÖRÖS FERENC: A kontaktusjelenségek tipológiája a családnevek körében	334
SZOTÁK SZILVIA: Családnevek és kétnyelvűség az örvidéki temetőkből (Alsóőr)	363
 VII. KÉTNyelvűség	374
 BENŐ ATTILA – SÓFALVI KRISZTINA: „...hogyan is neveződik?” A nyelvi hiány és a nyelvi bizonytalanság jelzésének módjai és formái a mezőségi kétnyelvű beszélők megnyilatkozásaiban	376
VUKOV RAFFAI ÉVA: „Tudom, hogy bolgár vagyok, de magyarnak érzem magam.” A székelykevei bolgárok kétnyelvűsége és nyelvcsereje	399
GAZDAG VILMOS: A kétnyelvűségkutatás eredményeinek megjelenése a magyarországi és a kárpátaljai magyar középiskolai oktatásban	426
DANČO JAKAB VERONIKA: „Próbálok figyelni arra, hogy ne keverjek szlovák szavakat a magyar nyelvbe” Középiskolai tanulók a kódváltásról	444

VIII. TERMINOLÓGIA	458
SZOTÁK SZILVIA: A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat terminológiai tevékenysége – A Termini magyar-magyar szótár jogi vonatkozásai	460
LANSTYÁK ISTVÁN: Nyelvmenedzselés-elmélet és terminológia	471
BENŐ ATTILA – KOKOLY ZSOLT – BENŐ LORÁND: A román és a magyar jogi terminológia helyzete Romániában – szaknyelvi problémák és terminológiatervezési feladatok	496
SZOTÁK SZILVIA – BENŐ ATTILA – TAMÁS DÓRA: Jogi terminológiai kihívások a szomszédos országok nyelvén	529
SZOTÁK SZILVIA – TAMÁS DÓRA MÁRIA: Egy készülő oktatásterminológiai adatbázis módszertani elvei	547
KOLLÁTH ANNA – GAÁL PÉTER: Oktatásterminológia és kétnyelvű oktatás, avagy a puding próbája.... ..	565
DANČO JAKAB VERONIKA: Szlovák–magyar felsőoktatási fogalmak egy oktatásterminológiai adatbázis tükrében	579
HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA – VÁRADI KRISZTIÁN: Ukrajnai országspecifikus oktatási terminusok az Oktatásterminológiai alprojektben és a Termini- szótár fejlesztésében	599
IX. OKTATÁS	620
PÉNTEK JÁNOS: Két nyílt levél a romániai magyar közoktatás érdekében	622
MISAD KATALIN: „Úgy tud majd érvényesülni, ha jól beszél szlovákul” Részletek tannyelvválasztásról készült interjúkból	629
VUKOV RAFFAI ÉVA: Egy stigmatizált igealak anyanyelvnevelési szerepe és hatása Vajdaságban	648
HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA: Új stratégiák? Módosulnak a tannyelvválasztási szokások Kárpátalján?	658
X. NYELVVÁLTOZATOK	677
PÉNTEK JÁNOS: A nyelvjárások többletértéke a külső régiók kettősnyelvűségében és kétnyelvűségében	679
BENŐ ATTILA – SÓFALVI KRISZTINA: Mezőségi beszélők verbális repertoárja	702
MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ: A magyar nyelv areális európaisága	724
SZOTÁK, SZILVIA: Az örvidéki magyar nyelv változatai	733
XI. A KÖTET SZERZŐI	747

HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA – VÁRADI KRISZTIÁN

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem

hires.laszlo.kornelia@kmf.org.ua

<https://orcid.org/0000-0002-6526-6489>

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem; Pannon Egyetem

varadi.krisztian@kmf.org.ua

<https://orcid.org/0000-0001-7554-4158>

Ukrajnai országspecifikus oktatási terminusok az Oktatásterminológiai alprojektben és a Terminiszótár fejlesztésében¹

1. Bevezetés

Az 1920-as trianoni békeszerződés következtében elcsatolt nemzetrészekben élő magyarságnak nemcsak idegen nyelvi közegekkel, hanem országoként eltérő oktatási rendszerekkel is meg kellett ismerkednie. A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat és a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont munkatársai azzal a céllal indították el az Oktatásterminológiai alprojektet, hogy a terminológiai és szociolingvisztikai kutatások összekapcsolásával egy országokon és nyelvjárási régiókon átívelő oktatásterminológiai adatbázist hozzanak létre (Szoták–Tamás 2024: 7). A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat által folyamatosan fejlesztett Termini magyar–magyar szótár (Benő et al. szerk. 2007) célja már évtizedek óta a magyar nyelv határtalanítása (Benő–Péntek szerk. 2011; Szoták 2019: 248), azonban egy, a Kárpát-medence oktatási rendszereinek eltéréseit bemutató korpusz létrehozása eddig példa nélküli vállalkozásnak számít. A négyéves projekt során a magyar oktatási rendszer különböző szintjeihez tartozó (forrásnyelvi) terminusokat feleltetjük meg a szomszédos országokban használt (célnyelvi) terminusokkal. A terminológiai munka

¹ A tanulmány első közzétételének adatai: Hires-László Kornélia, Váradi Krisztián 2025. Ukrajnai országspecifikus oktatási terminusok az Oktatásterminológiai alprojektben és a Termini-szótár fejlesztésében. *Magyar Nyelvőr* (149) 3: 328–348. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2025.3.328>

különlegessége, hogy nem pusztán egy hétköznapi szótárt hozunk létre, hanem a szóhatártalanítás szemléletét követve az ország- és régióspecifikus kifejezésekre is kiterjesztjük kutatásunkat.

A jelen tanulmány célja, hogy rövid kutatási beszámolóként betekintést nyújtson az adatbázis építésének első évébe, amikor a Magyarország köznevelési törvényéből (web1) kivonatolt 849 terminust feleltettük meg hét szomszédos ország (Ausztria, Horvátország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna) oktatási rendszerének. Mi most csak az ukrain régió eredményeit összegezzük, külön figyelmet fordítva azon területekre, ahol a legnagyobb eltérések mutatkoztak a két ország oktatási rendszere között (a kutatás első részeredményeiért ld. Hires-László-Váradi 2024; Váradi-Hires-László 2024). Emellett kitérünk a kárpátaljai magyarok által használt, az ukrán államnyelv hatására meghonosodott régióspecifikus oktatási terminusokra is. Végül bemutatjuk, hogyan kapcsolódnak ezek a régióspecifikus kölcsönszavak a Termini magyar-magyar szótár fejlesztéséhez.

2. Az oktatásterminológia határtalanításának fontossága

A magyar – egyes vélemények szerint – többközpontú, pluricentrikus nyelv (Kozmács 2016; Lanstyák 1998), hiszen több országban használják kiemelt státuszban, vagyis az oktatás, kultúra, tudomány, tömegtájékoztatás nyelveként. Egyidejűleg nyolc országban fejlődik (Szoatak 2021: 403), amibe beletartozik Magyarország mellett a korábban említett hét szomszédos ország is. A trianoni határok létrejötte után kezdődött nyelvi szétfejlődést a rendszerváltás után az egymáshoz való közeledés váltotta fel. Ezt képviseli a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat szóhatártalanító munkája a Termini magyar-magyar szótáron keresztül. A szótár hét határon túli régió (Erdély, Felvidék, Horvátország, Kárpátalja, Muravidék, Órvidék, Vajdaság) államnyelvi kölcsönszavait és a régiókban eredeti stílusértékkel megőrzött magyar archaizmusokat gyűjti össze (vö. Benő et al. 2021; Cserniczkó-Márku 2021; M. Pintér 2019a, 2019b; M. Pintér et al. 2023; Váradi 2024).

Bár a Termini-szótár tartalmaz az oktatás tárgyköréhez tartozó kölcsönszavakat, ez azonban kevés ahhoz, hogy a Kárpát-medence nyolc országában élő magyarság által ismert, az adott államok törvényi szabályozása szerint felépülő oktatási rendszerek egymással összevethetővé váljanak. Szükség van egy olyan oktatásterminológiai adatbázisra, amely segít megérteni a magyar, horvát, osztrák, román, szerb, szlovák, szlovén és ukrán oktatási rendszerek összefüggéseit. Nem véletlenül az oktatás a

Termini nyelvészeinek egyik legfontosabb kutatási területe (vö. Kolláth et al. 2021; Lehocki-Samardžić–Szoták 2022; Szoták 2019, 2021). Romániában készültek már oktatásterminológiai szótárak (ld. Benő et al, szerk. 2009; Fazakas–Tódor szerk. 2015), azonban ezek nem elég részletesek ahhoz, hogy megoldást nyújtsanak akár csak a magyar és a román köznevelési rendszerek közötti terminológiai eltérésekre. Ezért fontos a fejlesztés alatt álló korpusz, amely a szomszédos országok oktatási terminusait ekvivalenciapárokként teszi összevethetővé.

Az oktatásterminológiai adatbázis jelentőségét alátámasztja a tanulmányi mobilitás és a kisebbségi környezetben felnövekvő fiatalok magyarországi továbbtanulása. Erre ukrainai kontextusban megnőtt az igény a 2022 februárjában kirobbant orosz–ukrán háború miatt (Cserniczkó–Gazdag 2023). A diákok gyakran nincsenek tisztában a célország iskolarendszerének működésével, beleértve az oktatási szintek egymásra épülését, a megszerzett végzettségek és érdemjegyek beszámíthatóságát, így számos nehézségbe ütközhetnek továbbtanulás során. Egy digitálisan elérhető oktatásterminológiai adatbázis ezeket a problémákat orvosolhatja, főleg akkor, ha a határmenti régiók oktatási szférával kapcsolatos kölcsönszavait is tartalmazza.

3. A terminológiai munka módszertana

2023 decemberében indult el az MTA Tudomány a Magyar Nyelvért Nemzeti Programján belül a „Magyar terminológiastratégia” alprogram Prószéky Gábor vezetésével, melynek egyik eleme az Oktatásterminológiai alprojekt. A négyéves kutatásban a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat nyelvészei és magyarországi terminológusok vesznek részt. Az első évben Szoták Szilvia alprojektvezető és Tamás Dóra Mária terminológus 849 terminust kivonatolt Magyarország nemzeti köznevelési törvényéből, amelyeket nyolc nyelvre fordítottunk le: horvát, német, román, szerb, szlovák, szlovén, ukrán és angol.

A terminológiai adatbázis – szemben a hagyományos szótárakkal – a fogalmakra helyezi a hangsúlyt, és minden terminust kontextusban értelmez (Seidl-Pécs 2023: 76; Tamás–Sermann 2019: 48). A definíciók és definíciós kontextusok kidolgozása során elsősorban jogszabályokat és tudományos publikációkat vettünk alapul. A terminusok doménrendszerbe kerültek, amely az „Oktatás” fődoménből kiindulva aldomének, gyűjtemények és fogalmi körök mentén épült fel. Minden rekord egyedi fogalomazonosító kódot kapott. A célnyelvi terminusok meghatározását az adott ország

oktatási rendszerében jártas szakfordítók végezték, ezekhez szintén definíciókat vagy kontextusokat rendeltünk.

Ezután következett a forrás- és célnyelvi terminusok közötti ekvivalenciaszint meghatározása (Váradi–Hires-László 2024: 53). Ha a két fogalom között teljes mértékű fogalmi egyenértékűség állt fenn, akkor teljes ekvivalenciáról beszélhettünk (pl. HU *feladat* – UA завдання 'ua.'). Amikor a két fogalom csak részben egyezett meg egymással, akkor részleges ekvivalenciátípust jelöltünk, a fogalmi eltérések bemutatásával együtt (pl. HU *pedagógusigazolvány* – UA посвідчення вчителя 'tanári igazolvány'). A harmadik eshetőség a funkcionális ekvivalensek, vagyis a forrásnyelvi terminushoz hasonló funkciót betöltő célnyelvi fogalmak adatolása volt (pl. HU *honvédelem tantárgy* – UA навчальний предмет «Захист Вітчизни» '«Haza védelme» tantárgy'). Abban az esetben, ha a forrásnyelvi fogalom egyáltalán nem létezett a célnyelven, egy új terminusjelöltet alkottunk tükörfordítással (pl. HU *munkatankönyv* – UA робочий підручник 'ua.'). A terminusjelölteken belül megkülönböztettük a parafrázisokat, vagyis a körülírással létrehozott célnyelvi terminusokat (pl. HU *cserekapcsolatban álló hazai iskolák* – UA вітчизняні школи, які мають шкіль-партнерів по обміну учнями 'hazai iskolák, amelyek partneriskolákkal rendelkeznek diákcsera céljából').

Ekkor érkeztünk el az adatbázis egyik legfontosabb sajátosságához, a régióspecifikus kifejezések gyűjtéséhez. Erre azért volt szükség, mert a szomszédos államokban élő magyar közösségek mindennapi szókincsében sok olyan idegen eredetű kifejezés jelenik meg, amely az adott ország államnyelvéből került át a magyar nyelvbe, szókölcsonzés útján (vö. Gazdag 2021; Lanstyák 2006; Váradi 2022). A régióspecifikus lexikai elemeket egy külön oszlopban tüntettük fel. Ezzel azt szerettük volna elérni, hogy a készülő adatbázis a standard nyelvi elemeken túl a határon túli szóhasználatot is szemléltesse az oktatás tárgykörén belül.

A régióspecifikus kifejezések mellett az adatbázis másik fontos eleme az országspecifikus oktatási terminusok gyűjtése és magyar ekvivalensekkel való megfeleltetése. Ez többek között lehetővé teszi az Ukrajnában szerzett érettségi bizonyítványok vagy oklevelek gyorsabb és egységesebb fordítását a magyar felsőoktatási felvételi eljárásban.

Az adatbázis rekordjai csak akkor tekinthetők véglegesnek, ha azokat két szerkesztő mellett egy harmadik személy is validálja. Az ukrajnai régióban a terminusok fordítását és kidolgozását a tanulmány szerzői mellett Lengyel György szakfordító végezte, a validálás pedig Cserniczkó

István nyelvészprofesszor nevéhez fűződik. Az adatgyűjtés egy Google Drive-táblázatban zajlik, nyolc ország nyelvészeinek közös munkájaként. A szótárprogram beüzemelése a tanulmány készítésének pillanatában még nem történt meg.

4. A magyar és az ukrán oktatási rendszerek közötti fogalmi különbségek áthidalása

A következőkben bemutatjuk, hogy a nemzeti köznevelési törvényből kivonatolt 849 terminus alapján melyek voltak a legnagyobb fogalmi eltérések Magyarország és Ukrajna oktatási rendszere között, és hogyan sikerült ezeket áthidalni. A célnyelvi terminusok és definíciók/definíciós kontextusok forrásai elsősorban az alábbi ukrán oktatási törvények voltak:

- Ukrajna 2000. évi törvénye „A tanórán kívüli oktatásról” (web2);
- Ukrajna 2014. évi törvénye „A felsőoktatásról” (web3);
- Ukrajna 2017. évi törvénye „Az oktatásról” (web4);
- Ukrajna 2020. évi törvénye „A teljes általános középfokú oktatásról (web5)”;
- Ukrajna 2024. évi törvénye „Az óvodai nevelésről” (web6);
- Ukrajna 2025. évi törvénye „A szakmai oktatásról” (web7).

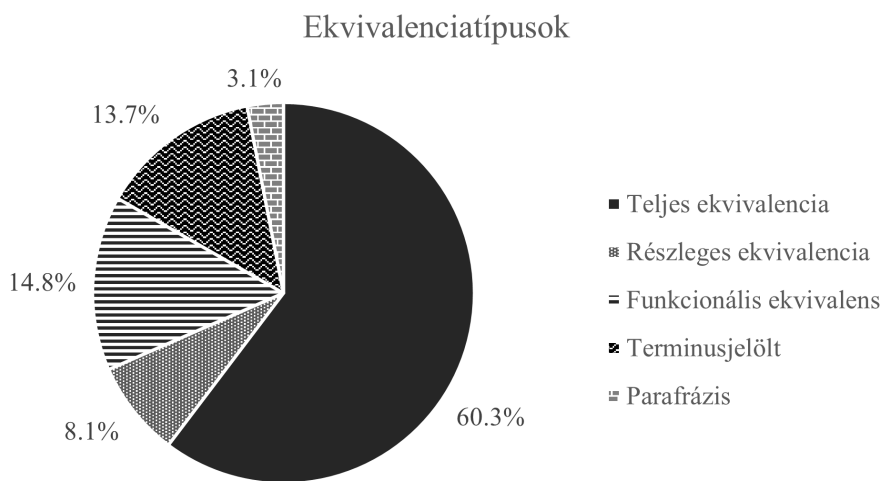
A magyar–ukrán fordításokat gyakran nehezítették a nyelvtani különbségek, mivel genetikailag a magyar nyelv az uráli nyelvcsaládhoz, azon belül is a finnugor nyelvek csoportjához tartozik, míg az ukrán nyelv az indoeurópai nyelvcsalád keleti szláv nyelveinek tagja. De ide sorolhatjuk még azt a nyilvánvaló tény is, hogy míg a magyar nyelv a latin ábécét használja, addig az ukrán nyelv a cirill írásrendszert. Alaktani szempontból is különböznek, hiszen a magyar agglutináló, az ukrán flektáló nyelv. A nyelvek közötti további különbségeket foglalja össze az 1. táblázat.

A forrásnyelvi magyar és célnyelvi ukrán terminusok közötti fogalmi egyenértékűség mértékét a korábban ismertetett öt ekvivalenciatípus szerint osztályoztuk, amelyek megoszlását az 1. ábra mutatja be.

1. táblázat. A magyar és az ukrán nyelv közötti nyelvtani különbségek (Váradi–Hires–László 2024: 55)

Nyelvtani különbségek	Magyar nyelv	Ukrán nyelv
Főnevek neme	Nincs, egyes esetekben lexikai nem előfordul	A főnév alapelakjának utolsó hangja jelzi
Melléknevek alapelakja	Egy formája van: <i>digitális</i>	Három formája van: <i>цифровий, цифрова, цифрове</i>
Igék szótári alakja	E/3. személyű igealak: <i>ismétel</i>	Főnévi igenévi alak: <i>повторити</i>
Szintetikus vs. analitikus szerkezetek	Egy szó: <i>kerettanterv</i>	Több szó: <i>рамковий навчальний план</i>

1. ábra. Magyar–ukrán köznevelési terminusok ekvivalenciátípusai

Az adatokból szembetűnő, hogy 512 magyar köznevelési terminust (60,3%) teljes mértékben meg tudunk feleltetni egy ukrán nyelvű terminusnak. Elemzésünk szempontjából azonban fontosabb, hogy melyek azok a területek, ahol a két ország köznevelési rendszere eltér egymástól.

4.1. Részleges ekvivalenciájú oktatási terminusok

Részleges ekvivalenciájú terminusból 69 darab (8,1%) volt. A részleges ekvivalencia leggyakoribb oka, hogy egyes ukrán kifejezések többértelműek, és nem elsődleges jelentésükben használtuk őket. Például a magyar törvényekben az *oktatás* és *művelődés* két külön terminus, de ukránul mindkét fogalomra ugyanazt a szót használjuk (освіта), bár elsődleges jelentésében csak az oktatást jelöli. Így a *művelődéshez való jog* ukrán megfelelője a право на освіту, azaz szó szerint „oktatáshoz való jog”. Hasonló fogalmi különbség van a magyar *elbírál* és az értékel igék között, amelyek ugyanúgy hangzanak ukránul (оцінювати ’értékel’). A példákból jól kivehető, hogy bár a magyar nyelvben különbséget teszünk az oktatás és művelődés, elbírálás és értékelés között, az ukrán nyelv szókincsében ez nem mindig érvényesül.

Néha szükség van háttérinformáció beillesztésére a kultúraspecifikus terminusok megértéséhez, amit Klaudy (2018b) jelentésbetoldásnak nevez. Például a *Nemzeti Egységes Tanulói Fittségi Teszt* Ukrajnában ismeretlen, ezért célszerűbb a *Національна перевірка фізичної підготовленості школярів Угорщини* forma, amely jelzi, hogy a fogalom magyar iskolásokra vonatkozik. Egy másik példa a *szakmai munkaközösség*, amelynek célnyelvi ekvivalense a професійна спільнота педагогічних працівників ’pedagógusok szakmai munkaközössége’ lett.

A *nevelés-oktatás* kifejezés gyakran előfordul magyar jogi kontextusban, de ez ukránul nehezen visszaadható, így fordításkor többnyire csak az *oktatás* szerepel: *alapfokú nevelés-oktatáshoz való jog* → право на початкову освіту ’alapfokú oktatáshoz való jog’; *középfokú nevelés-oktatás* → середня освіта ’középfokú oktatás’. Ez is részleges ekvivalencia, mivel a forrás- és célnyelvi terminusok között kisebb szemantikai eltérés figyelhető meg.

A magyar és az ukrán nyelv közötti szóalkotási különbségek miatt gyakran előfordult, hogy míg a magyarban egy fogalom akár egy szóba is sűrítendő, addig ukránul három vagy több szóval kell körülírni. Ilyen például az *intézményegység*, ami ukránul структурна одиниця закладу ’intézmény szerkezeti egysége’. A *vizsgáló*, bármennyire is egyszerű terminusnak tűnik, ukránul csak négy szóval írható le: особа, яка складає іспит ’olyan személy, aki vizsgát ad’. További szemléletes példa az *osztálylétszám* terminus (кількість учнів у класах ’tanulók létszáma az osztályokban’), amely a magyar → indoeurópai irányú fordításokban gyakori jelentésfelbontással magyarázható (Klaudy 2018a: 9). Az óvoda terminus ukrán megfelelője is ezt a példát követi: заклад дошкільної освіти ’iskola előtti oktatási intézmény’.

A részleges ekvivalenciájú terminusoknál előfordulnak kisebb jelentéseltérések. Magyarországon például a diákigazolványok *lejárati időpontját* tüntetik fel, Ukrajnában az érvényességi idejét (термін дії). A magyar törvényekben a tanulók *teljesítményéről* írnak, ukrainai viszonylatban viszont a *sikerességükről* (успішність). Míg magyar szövegkörnyezetben előfordul a *hátrányos helyzetű tanuló* kifejezés, ukránul csak *nehéz életkörülményekkel küzdő tanuló* létezik (учень зі складними життєвими обставинами). Szókészleti eltérések figyelhetők meg olyan alapvető szavaknál is, mint például a *szülő*, amelynek ukrán megfelelője csak többes számban létezik (*батьки* 'szülők').

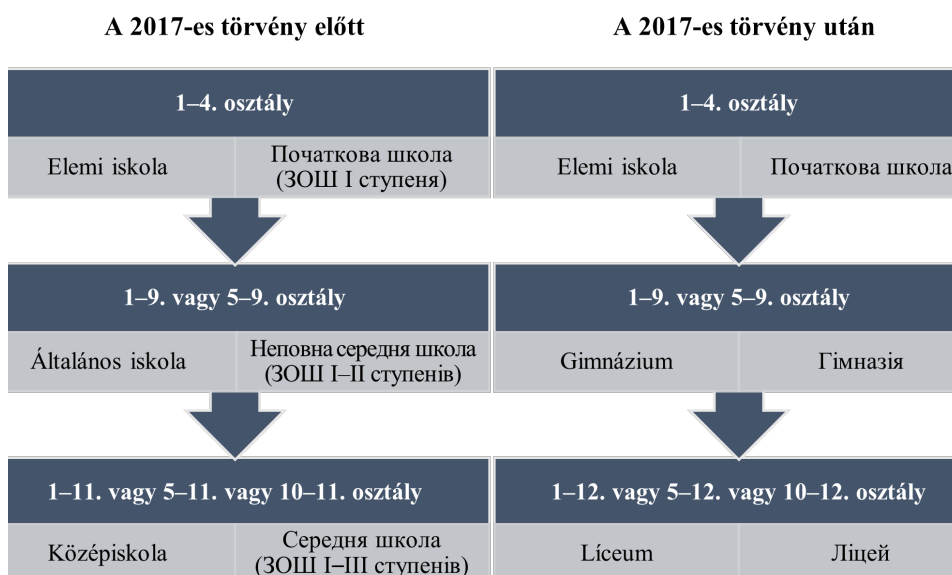
4.2. Funkcionális ekvivalensek

A funkcionális ekvivalenseknél nagyobb a szemantikai eltérés, mivel a célnyelvben a forrásnyelvi fogalom nem létezik, csak egy hasonló funkciót betöltő terminus. Ilyenek például a köznevelési intézmények megnevezései, mivel Ukrajnában a 2017-es oktatási törvény teljesen átalakította az oktatási intézményrendszert (vö. Beregszászi 2020, 2021; Orosz–Pallay 2020). Bár a háromfokozatú közoktatási rendszert megtartották, az intézmények elnevezése megváltozott, és tizenkét évre emelték az érettségihez szükséges évfolyamok számát. A törvény hatályba lépése előtt Ukrajnában az I. fokozatú oktatási intézmények (загальноосвітня школа I ступеня) voltak az elemi iskolák (1–4. osztály), a II. fokozatúak (загальноосвітня школа I–II ступенів) az általános iskolák (5–9. osztály), a III. fokozatúak (загальноосвітня школа I–III ступенів) a középiskolák (9–11. osztály). Ebbe a rendszerbe illeszkedtek a gimnáziumok (гімназія) és az egyházi fenntartású líceumok (лицей), mint tehetséggyondozó II–III. fokozatú intézmények, amelyek érettségit is kiadhattak (Orosz–Pallay 2020: 51). Az új oktatási törvény hatására azonban átneveztek minden általános iskolát gimnáziummá és minden érettségit adó intézményt líceummá. A változásokat a 2. ábra foglalja össze.

Az ukrainai közoktatási rendszer felépítése sok tekintetben eltér a magyarországitól (Beregszászi–Kolozsvári-Nagy 2019: 151). Az ehhez hasonló esetekben fontos kihangsúlyozni az ekvivalenciatípus meghatározásánál, hogy milyen különbségek állnak fenn a magyarországi *gimnázium* és az ukrainai *gimnázium* között, hiszen míg előbbi esetben az egyetemi tanulmányokra felkészítő középiskoláról beszélünk, addig utóbbi esetben a gimnázium se érettségit nem ad, se egyetemi tanulmányokra nem készít fel, és a magyarországi általános iskolának felel meg. Jelentésmódosulásnak lehetünk tanúi a *liceum* esetében is. Egyrészt Magyarországon ez egy archaikus intézménytípus, de Kárpátalján számos

magyar tannyelvű egyházi líceum működik, ahol bizonyos tantárgyakat emelt óraszámban oktatnak. Másrészt az új oktatási törvény eredményeként megtízszereződött a líceumok száma Ukrajnában, mivel minden középiskolát és gimnáziumot átneveztek líceummá, tehát jelentésbővülés történt. Az *elemi iskola* is archaizmus Magyarországon, az alsó tagozat megfelelője, de Kárpátalján közhasználatban van, eredeti stílusértékkel – ezeket nevezzük stílusbeli kölcsönszóknak, amelyeket a Termini-szótár is adatul. Továbbá, mivel Ukrajnában nincs *algimnázium*, ezért a початкова школа 'elemi iskola' terminust használtuk funkcionális megfelelőként. E példák is jól mutatják az oktatásterminológiai adatbázis összeállításának és az országspecifikus terminusok gyűjtésének fontosságát.

2. ábra. Az ukrán közoktatási rendszer változásai (Váradi–Hires-László 2024: 59)

Funkcionális ekvivalensnek számítottak az évfolyammegnevezések is, mert az ukrán iskolákban nem évfolyamok vannak, hanem *első osztály*, *második osztály*, *harmadik osztály*, az államnyelvi kifejezés tükörfordításaként (клас 'osztály'). Évfolyamok csak a felsőoktatásban léteznek, mivel itt már az ukrán *курс* 'évfolyam' terminust használjuk. A különböző tantárgyak és oktatási komponensek megnevezései szintén különböznek a két ország oktatási rendszerében. Magyarországon *honvédelmi oktatás* van érvényben, ezzel szemben Ukrajnában a hazafias nevelés erősítése céljából „katonai oktatás” (військова освіта) folyik (Orosz 2021: 732).

A *hit- és erkölcsstan* helyett „keresztény etikát” (християнська етика) tanítanak, amit Kárpátalján regionálisan csak úgy neveznek, hogy *hittan*.

A legnagyobb kihívást az jelentette, hogy Ukrajnában nem létezik *köznevelés*, nincs ilyen kifejezés az ukrán szótárakban. Ezért ki kellett találnunk egy funkcionális ekvivalenst, amely többé-kevésbé fedi a forrásnyelvi terminus jelentését. Így esett a választásunk az „általános oktatást” jelölő *загальна освіта* kifejezésre, amely alapján létrehoztuk az összes kapcsolódó terminust: *köznevelési intézmény* → *заклад загальної освіти* 'általános oktatási intézmény'; *köznevelési rendszer* → *система загальної освіти* 'általános oktatási rendszer'.

A pedagógusi beosztásokat is a lehető legkisebb szemantikai eltéréssel igyekeztünk átültetni a célnyelvre. Az *óraadó tanár* például *викладач по договору* 'szerződéses oktató' lett, mert az ukrán kifejezés olyan tanárookra utal, akik rövid távú szerződéssel dolgoznak. A *fejlesztő pedagógus* funkcionális ekvivalense az *асистент вчителя* 'segédtanár' lett, mivel a törvény szerint a tanársegéd foglalkozik a különleges bánásmódot igénylő gyermekekkel. A *tanulótárs* terminusnak sincs ukrán megfelelője, így a jelentésében szűkebb *однокласник* 'osztálytárs' terminust használtuk célnyelvi ekvivalensként.

4.3. Terminusjelöltek és parafrázisok

A terminusjelöltek (116 terminus; 13,7%) és parafrázisok (26 terminus; 3,1%) olyan esetekben jöttek létre, amikor a forrásnyelvi fogalomnak egyáltalán nem létezett célnyelvi megfelelője, így a magyar terminusok tükörfordításával alkottunk új ukrán kifejezéseket. Mivel mindkét kategória a két ország oktatási rendszere közötti szemantikai hézagokat hivatott áthidalni, ezért érdemesnek tartottuk egy vázlatpontban összefoglalni őket. Nézzük, hogy a magyar köznevelési rendszer mely aspektusai hiányoztak teljesen az ukrán oktatási rendszerből.

Az egyik hiányzó jelentésréteg az állami köznevelési feladatokra irányult: állami közfeladat-ellátás, állami tankönyvfejlesztést és állami tankönyvkiadást. Ezekre terminusjelölteket dolgoztunk ki: *виконання державою суспільних завдань*; *державна розробка підручників*; *державне видавництво підручників*. További problémát jelentettek a *nemzetiségi* jelzőt tartalmazó kifejezések, mivel Ukrajnában a nemzetiségek kérdése összetett. 2023-ban lépett hatályba Ukrajna törvénye „A nemzeti kisebbségekről (közösségekről)” (web8), amely bevezette a „nemzeti kisebbség (közösség)” fogalmát. Ide azok az ukrán állampolgárok tartoznak, akik etnikailag nem ukránok, de kulturális, vallási, nyelvi alapon azonosak

és törekednek önazonosságuk megőrzésére. Ez egy tág megfogalmazás, hiszen a több mint ezer éve őshonos kárpátaljai magyarság így egy szintre került több száz más nemzetiséggel (Tóth 2024: 44–45). Ukrajnában tehát a „nemzeti kisebbség” és „nemzeti közösség” fogalmak továbbra is tisztázatlanok (Fedinec 2024: 76). Magyarországon a nemzetiségek jogairól szóló törvényben (web9) tizenhárom nemzetiséget ismernek el (bolgár, görög, horvát, lengyel, német, örmény, roma, román, ruszin, szerb, szlovák, szlovén, ukrán), és az egyik legfontosabb feltétel a nemzetiségek elismerését illetően, hogy Magyarország területén legalább egy évszázada honos népcsoportnak kell lenniük.

E háttérinformációk birtokában úgy döntöttünk, hogy a nemzeti kisebbségekre irányuló terminusokat az ukrán національні меншини ’nemzeti kisebbségek’ kifejezéssel fordítjuk le: *nemzetiségi óvoda* → заклад дошкільної освіти національної меншини ’nemzeti kisebbségek óvodája’. Más esetekben tükörfordítással megőriztük a „nemzetiségi” jelzőt: *nemzetiségi népismeret* → народознавство для національностей ’népismeret nemzetiségek számára’. A „nemzeti közösségek” (національні спільноти) kifejezést nem használtuk annak tisztázatlan meghatározása miatt.

A legtöbb terminusjelölt az összetett, komplex fogalmi rétegeket hordozó terminusok esetén született: *gyógypedagógiai, konduktív pedagógiai nevelési-oktatási intézmény* → спеціальний навчальний заклад з кондуктивною педагогікою; *országos pedagógiai-szakmai ellenőrzés működési rendje* → порядок роботи національної педагогічно-професійної інспекції; *országos köznevelési szaktanácsadói névjegyzék* → національний реєстр радників-спеціалістів з питань загальної освіти. Ezek a kifejezések annyira specifikusak, hogy hasonló jelentésű célnyelvi ekvivalensük nem létezett.

Parafrázist akkor alkalmaztunk, amikor a hosszabb terminusokat csak körülírással lehetett lefordítani. A *speciális ismereteket adó egyéni foglalkozás* terminus például csak egy eltérő szerkezetű és szórendű ukrán ekvivalens révén volt megnevezhető: індивідуальне заняття, що надає спеціальні знання ’egyéni foglalkozás, amely speciális ismereteket ad’. Emellett Ukrajnában nem létezik sem államilag elismert, sem „komplex” típusú nyelvvizsga-bizonyítvány, így parafrázist kellett alkalmaznunk a „komplex” típusú *felsőfokú államilag elismert nyelvvizsga-bizonyítvány* terminusnál is: сертифікат про вищий рівень володіння іноземною мовою «комплексного» типу, який визнаний державою. Az országban csak az ukrán államnyelv ismeretének szintjét igazoló nyelvvizsga-

bizonyítvány szerezhető, így a nyelvizsgák témakörében is szükség van új terminusok kidolgozására (Váradi–Hires-László 2024: 54–55).

A körülírás legfőbb oka az ukrán nyelv flektáló jellege. Például az értesítendő hozzátartozó terminust úgy lehetett ukránra fordítani, hogy körülírtuk azt: *найближчі родичі, яких потрібно повідомити 'legközelebbi rokonok, akiket értesíteni kell'*. De még egy olyan egyszerű kifejezésnek sem volt célnyelvi ekvivalense, mint a *sportoló tanuló*, ezért parafrázist alkalmaztunk: *учень, який займається спортом 'olyan tanuló, aki sporttal foglalkozik'*.

5. Ukrajnai országspecifikus oktatási terminusok

Az oktatásterminológiai adatbázis másik fontos része az országspecifikus terminusok gyűjtése, amelyek a trianoni békekötés utáni különfejlődés nyomán honosodtak meg a Kárpát-medence magyar kisebbségeinek szókinésében (Szoták 2021). A projekten dolgozó nyelvészek régióként 60–150 darab országspecifikus oktatási terminust gyűjtöttek az első évben. Az ukrajnai régióban 100 ilyen terminust adatoltunk ukrán–magyar nyelvpárban. A legtöbb ukrán oktatási terminusnak már létezett magyar megfelelője, amelyeket kárpátaljai oktatási intézmények weboldalairól, valamint kárpátaljai magyar kutatók pedagógiai témájú tanulmányaiból gyűjtöttünk össze. Az eredmény egy olyan korpusz lett, amelyet felhasználhatunk az ukrán közoktatási rendszer sajátosságainak bemutatására és a Termini magyar–magyar szótár bővítésére.

Az érettségi vizsga megnevezése sokáig *külső független tesztelés* vagy *külső független értékelés* volt az ukrán *зовнішнє незалежне оцінювання* terminus alapján. Ennek rövidítése a ЗНО, amelynek latin betűs átírata (*ZNO*) szintén elterjedt. Az orosz–ukrán háború kitörése után az érettségi vizsgákat számítógépes teszté alakították, hogy a diákoknak ne tantárgyanként, külön napokon vizsgázzanak, így védve őket a rakétatámadásoktól. Létrejött a *nemzeti multidiszciplináris teszt (NMT)* az ukrán *національний мультипредметний тест (НМТ)* alapján. Ahogy a példák mutatják, a kárpátaljai magyarok gyakran kölcsönöznek betűszókat az államnyelvi modellt követve (Cserniczkó et al. 2010: 83).

Az országspecifikus terminusokhoz tartozik az Új Ukrán Iskola oktatási program megnevezése (*Нова українська школа*), amelyet a közoktatás megreformálása céljából vezettek be Ukrajnában a 2018–2019-es tanévtől (Beregszászi–Kolozsvári-Nagy 2019: 166; Hrynevych et al. 2023). A

kárpátaljai magyarok nyelvhasználatában e terminus rövidített formája is államnyelvi mintára honosodott meg: НУШ → *NUS*. Ahogy korábban említettük, az ukrán közoktatási rendszer három szintből áll (Markovskiy et al. 2018: 82): початкова освіта → elemi oktatás (1–4. osztály); базова середня освіта → alapszintű középiskolai oktatás (5–9. osztály); профільна середня освіта → szakirányú középiskolai oktatás (9–11/12. osztály). Magyarországi terminológiával élve ez a három szint az *alsó tagozat*, *felső tagozat* és *középiskola* (Beregszászi 2021: 33; Beregszászi–Kolozsvári-Nagy 2019: 151). Annak érdekében, hogy egy fordító, tanár vagy külföldön továbbtanulni vágyó diák tisztában legyen a szomszédos országok oktatási rendszereinek felépítésével és azok egymásnak való megfelelésével, szükség van az oktatásterminológiai adatbázishoz hasonló kezdeményezésekre.

Mind a mai napig vannak olyan részei az ukrán közoktatási rendszernek, amelyekre nem létezik megfelelő magyar fordítás. Ilyen például a közoktatásban használt 1-től 12-ig terjedő értékelési rendszer, amelyet a Felvi.hu weboldalán is megemlítenek, de az egyes osztályzatok megnevezéseiről nem esik szó. Sőt, az Ukrajnában elfogadott minősítési rendszer szerint a magyar érdemjegyeknek történő megfeleltetés sem teljesen pontos. Ahogy az a 2. táblázatban is látható, a legnagyobb eltérés abban figyelhető meg, hogy míg Ukrajnában a 9-es érdemjegy csak „jó” minősítésnek felel meg, addig Magyarországon az egyetemi felvételikén „jeles” osztályzatnak minősül. Emellett azt is érdemes figyelembe venni, hogy az ukrán értékelési rendszer hiába áll 12 érdemjegyből, ha csak négyfokozatú, míg a magyarországi osztályzatok 1-től 5-ig terjednek és ötfokozatúak.

Terminusjelölteket dolgoztunk ki az osztályzatok célnyelvi megnevezésére, mivel a szó szerinti fordítás (початковий – kezdetleges, середній – közepes, достатній – elégséges, високий – magas) félreérthető lenne magyar kontextusban, főleg mert így a „közepes” osztályzat alacsonyabbnak minősülne, mint az „elégséges”. Ezért a magyar osztályozási rendszerhez jobban illeszkedő terminusjelölteket használtunk.

2. táblázat. Az ukrán osztályozási rendszer megfeleltetése

Ukrainai osztályzat	Forrásnyelvi megnevezés	Célnyelvi megnevezés	Magyarországi osztályzat (Felvi.hu)
1			1 – elégtelen
2	початковий	alapfokú	
3			2 – elégséges
4			
5	середній	közepes	3 – közepes
6			
7			4 – jó
8	достатній	jó	
9			
10			5 – jeles
11	високий	kitűnő	
12			

Számos országspecifikus intézménytípust gyűjtöttünk össze a speciális nevelési igényű és hátrányos helyzetű gyermekekkel foglalkozó oktatási-nevelési intézmények területéről. Ukrajnában létezik családi típusú gyermekotthon (дитячий будинок сімейного типу), amelynek létrehozását kezdeményezheti egy házaspár vagy hajadon nő, és legalább öt árvát vagy elhagyott gyermeket kell felnevelniük. Emellett beszélhetünk testileg vagy szellemileg visszamaradott gyermekekkel foglalkozó speciális iskolákról (спеціальна школа), valamint speciális bentlakásos általános iskolákról (спеціальна загальноосвітня школа-інтернат), ahol a speciális nevelési igényű fiatalok akár érettségizhetnek is. A szanatóriumi iskolák (санаторна школа) beteg gyermekeknek nyújtanak gyógykezelést és oktatást. A szociális rehabilitációt segítő iskolákban (школа соціальної реабілітації) a kiskorú törvénysértők szerezhethetnek érettségit. Az iskola-internátusok (школа-інтернат) pedig a hátrányos helyzetű gyermekeknek biztosítanak lakhatást és oktatást (Ferki 2013: 125).

Ukrajnában számos országspecifikus óvodai nevelési intézmény is üzemel. Az egyik ilyen a bölcsőde-óvoda (ясла-садок), ahol 2 hónapos kortól 6–7 éves korig foglalkoznak a gyermekek fejlesztésével. A családi típusú bölcsőde-óvodákban (ясла-садок сімейного типу) szintén csecsemőkortól foglalkoznak a gyermekekkel, de nagyobb hangsúlyt kapnak a családi kapcsolatok. Végezetül, a kombinált bölcsőde-óvodákban

(ясла-садок комбінованого типу) külön csoportokat hoznak létre az egészséges és speciális nevelési igényű gyermekek számára (Nánási-Molnár 2015: 25).

A szakképzés területén a leggyakoribb intézménytípus Ukrajnában a koledzs (коледж), ahol ifjú bachelor (молодший бакалавр) végzettséget lehet szerezni (Kiss 2019: 196). A koledzseknek több típusa létezik: egészségügyi koledzs (медичний фаховий коледж), technikai koledzs (технічний фаховий коледж), zeneművészeti koledzs (музичний фаховий коледж), erdőipari koledzs (лісотехнічний фаховий коледж), stb. A szakgimnáziumokat фаховий коледж névvel illetik, és lehetnek önálló intézmények vagy főiskolák/egyetemek alegységei. A szakiskolák sorát a szolgáltatóipari szaklíceumok (професійний лицей сфери послуг) bővítik, ahol asztalostól villanyhegesztőig bármilyen szakmát elsajátíthatnak a fiatalok. Ezek az intézménynevek az utóbbi néhány év termései a dekommunizációnak, vagyis a szovjet időszakból megmaradt intézmény- és utcanévek átkeresztelésének köszönhetően (Csernicskó 2017). A szakiskolákat korábban úgy hívták, hogy професійно-технічне училище, vagyis röviden (szláv eredetű kölcsönszóval élve) *peteu* (Gazdag 2021: 119). Ez a megnevezés azonban túlságosan hasonlít az orosz ekvivalensre (професійно-технічне училище), így minden szakiskolát átneveztek Ukrajnában az új intézménynevek jegyében.

Külön kiemelendők a hazafiasságra és hazaszeretetre nevelő tantárgyak, amelyek szintén országspecifikus terminusokat képeznek. Korábban a tanterv része volt az „Én és Ukrajna” tantárgy (навчальний предмет «Я і Україна»), amely az ország földrajzi, kulturális és társadalmi sajátosságaival ismertette meg a tanulókat. Az „Ukrajna védelme” tantárgy (навчальний предмет «Захист України») keretében havonta egyszer tartanak a középiskolák utolsó két évfolyamán tanulóknak egynapos tréninget, ahol megismerkedhetnek az elsősegélynyújtással, drónvezérléssel, nemzetbiztonsággal, tehát már a középiskolában elkezdik felkészíteni a fiatalokat a haza védelmére. Ehhez szorosan kapcsolódik a „Szokil” („Dzsura”) összukuran gyermek- és ifjúsági katonai hazafias játék: Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»). A kozákság történelméből sokat merítő „Dzsura” lényegében iskolák közötti honvédelmi versenyként működik, amelyben szerepel a menetelés, gránátdobás, lőfegyverkezelés. A több mint ezer napja tartó orosz–ukrán háború tehát nagy hatással van a közoktatásra is. Valószínűleg ezért látta fontosnak az ország vezetése a boldogságórák (уроки щастя) bevezetését, ahol az iskolások az emberi kapcsolatokról, az empátiáról, az élet értékéről és a szabadságról tanulnak.

6. Kárpátaljai régióspecifikus oktatási terminusok a Termini-szótár fejlesztésében

Az oktatásterminológiai szótár fejlesztése során a magyar–ukrán és ukrán–magyar irányú fordítások mellett magyar–magyar oktatási terminusokat is gyűjtöttünk, amelyeket csak az adott területen élő magyar közösség (pl. a kárpátaljai magyarság) használ. Ezek az ukrán államnyelvből származó közvetlen kölcsönszavak voltak (pl. *peteu*), vagy jelentésbeli kölcsönszavak, amelyek a magyar köznyelvben ismertek ugyan, de az adott régió államnyelvének hatására új denotatív jelentésre tettek szert (pl. Kárpátalján a *gimnázium*) (vö. Kolláth et al. 2021: 393). A 849 magyar köznevelési terminushoz és a 100 ukrán országspecifikus terminushoz kapcsolódóan 70 kölcsönszót adatoltunk három fő forrásból, vagyis a terminológiai munkát összekötöttük a szociolingvisztikai gyűjtéssel.

Az első forrás a kárpátaljai magyar sajtó volt, a második a korábbi szociolingvisztikai és kontaktológiai kutatások (ld. Gazdag 2021; Váradi 2022), a harmadik pedig a Termini magyar–magyar szótár, amelyben 2024 tavaszán összesen 905 kárpátaljai felségjelzéssel rendelkező szócikk szerepelt, de ebből csak 77 tartozott az oktatás-nevelés tárgykörébe (Váradi–Hires-László 2024: 53). Fontos megjegyezni, hogy egyelőre csak a közneveléshez kapcsolódó kölcsönszavakat építettük be az oktatásterminológiai adatbázisba. A két korpuszt összekapcsolva számos új régiós ekvivalenssel bővítettük a Termini-szótárt. Részben az Oktatásterminológiai alprojekt eredményeként sikerült egy év alatt a kárpátaljai szócikkek számát 1123-ra növelni, amelyek közül 98 tartozott az oktatás-nevelés tárgykörébe.

A korábban már említett kárpátaljai magyar szókészleti elemek mellett olyan regionális ekvivalenseket adatoltunk, mint a *gruppa* 'csoport', *obsezsit* 'kollégium', *olimpiáda* 'tanulmányi verseny', *scsodennék* 'ellenőrző könyv', *sztudenszkij* 'diákigazolvány', *szvidoctvo* 'bizonyítvány', stb. Ide tartoznak azok az ukrán oktatási terminusok is, amelyeknek nincs magyar köznyelvi megfelelője. Ilyen például az állami összegző atesztáció, vagyis a 4. és 9. osztályok végén esedékes vizsgák, amelyek eredménye bekerül a tanulók bizonyítványába is. A *teljes középfokú oktatás* szintén közvetlen kölcsönszónak számít, amely az új törvény szerint a 12. osztály elvégzésével zárul Ukrajnában. De az oktatási formák között is vannak érdekességek (Csernicskó–Fedinec 2017: 273–274), mint például a *hálózati formájú oktatás*, amelyben különféle oktatási intézmények működnek együtt szerződéses alapon, vagy a *pedagógiai patronálás*, amely a hátrányos

helyzetű tanulók oktatáshoz való hozzáférését biztosítja. A korábban említett országspecifikus intézménytípusok (és még sok más, például a *tudományos liceum*) is a regionális ekvivalensek sorát bővítik, és idővel bekerülnek a Termini-szótárba.

7. Összefoglalás

Kutatásunkban az ukrain régió oktatásterminológiai munkáját összegeztük, amely során 849 magyar köznevelési terminust különböző ekvivalenciatípusok szerint rendeltünk hozzá ukrán megfelelőikhez. A teljes és részleges ekvivalenciájú terminusok mellett 126 funkcionális ekvivalenst azonosítottunk a két ország oktatási rendszerében. További 116 terminusjelöltet és 26 parafrázist dolgoztunk ki ukrán nyelven a szemantikai hézagok áthidalására. Emellett 100 ukrain országspecifikus oktatási terminus magyar megfelelőjét gyűjtöttük össze vagy dolgoztuk ki, és 70 kárpátaljai régióspecifikus terminust adatoltunk, amelyek hozzájárultak a Termini magyar–magyar szótár bővítéséhez. Munkánk így nemcsak a fordításban és terminológiában, hanem a szociolingvisztikai és kontaktológiai kutatásokban is hasznosult. Kiemelten fontosnak tartjuk, hogy hamarosan mindenki számára elérhetővé váljon az oktatásterminológiai adatbázis, ezzel segítve a fordítók, tanárok és kutatók munkáját, valamint megkönnyítve a trianoni határváltozások következtében különfejlődött magyar nyelvváltozatok összehangolását és a szomszédos államok oktatási rendszereinek áttekinthetőbbé tételét. A munkát 2025-ben a felsőoktatási terminusok megfeleltetésével folytatjuk.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány az MTA Tudomány a Magyar Nyelvért Nemzeti Program „Magyar terminológiasztratégia” alprogramjának (TMNP2023-1/2023) támogatásával készült.

Irodalom

- Benő Attila, Ćurković-Major Franciska, Csernicskó István, Gaál Péter, Juhász Tihamér, Kitlei Ibolya, Kolláth Anna, Kovács Lea, Lanstyák István, Lehocki-Samardžić Anna, M. Pintér Tibor, Márku Anita, Molnár Csikós László, Nádor Orsolya, P. Márkus Katalin, Sági Zsuzsanna, Sófalvi Krisztina, Szoták Szilvia, Váradi Krisztián, Žagar Szentesi Orsolya (szerk.) 2007. *Termini magyar–magyar szótár*. Törökbálint: Termini Egyesület. <https://termini.nytud.hu/htonline/>
- Benő Attila, Fazakas Emese, Sárosi-Márdirosz Krisztina (szerk.) 2009. *Román–magyar oktatásterminológiai szótár*. Sepsiszentgyörgy: Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetsége.

- Benő Attila, Lanstyák István, P. Márkus Katalin, M. Pintér Tibor 2021. A Termini magyar–magyar szótár és adatbázis szerkezeti és szerkesztési sajátosságai. *Magyar Nyelvőr* (145) 4: 378–389. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2021.4.378>
- Benő Attila, Péntek János (szerk.) 2011. *A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tíz éve*. Dunaszerdahely–Kolozsvár: Gramma Nyelvi Iroda – Szabó T. Attila Nyelvi Intézet.
- Beregszászi Anikó 2020. *A magyar nyelv Ukrajna oktatási rendszerében: oktatásának elméleti és gyakorlati kihívásai kisebbségi helyzetben (Kárpátalja példája)*. Veszprém: Pannon Egyetem.
- Beregszászi Anikó 2021. *Alkalmi mondatok zongorára. A magyar nyelv oktatásának kihívásai kisebbségben*. Törökbálint: Termini Egyesület.
- Beregszászi Anikó, Kolozsvári-Nagy Enikő 2019. Az olvasás és az írás tanítása a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban. *Magyar Nyelvőr* (143) 2: 151–172.
- Csernicskó István 2017. Ideológiai csata a nevek frontján. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* (19) 4: 15–29.
- Csernicskó István, Fedinec Csilla 2017. Ukrajna 2017. szeptember 5-én kelt 2145-VIII. sz. törvénye „Az oktatásról”. *REGIO* (25) 3: 260–277.
- Csernicskó István, Gazdag Vilmos 2023. Kárpátaljai magyarok nyelvi tapasztalatai Magyarországon. *Magyar Nyelv* (119) 2: 215–225. <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2023.2.215>
- Csernicskó István, Hires-László Kornélia, Márku Anita 2010. A szókölcsönzés. In: Csernicskó István (szerk.) *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*. Budapest–Beregszász: MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság – Hodinka Antal Intézet. 82–93.
- Csernicskó István, Márku Anita 2021. Ízelítők a Termini magyar–magyar szótár kárpátaljai anyagából. *Magyar Nyelvőr* (145) 4: 417–431. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2021.4.417>
- Fazakas Emese, Tódor Erika-Mária (szerk.) 2015. *Magyar–román oktatásterminológiai szótár*. Sepsiszentgyörgy: Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége.
- Fedinec Csilla 2024. A nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos ukrajnai jogalkotás rövid foglalata (1989–2023). *Fórum Társadalomtudományi Szemle* (26) 4: 65–80. <https://doi.org/10.61795/fssr.v26y2024i4.04>
- Ferki Julianna 2013. A beregszászi cigány nemzetiségű magyar anyanyelvű gyerekek iskolázottsági helyzete. In: Kötél Emőke, Szoták Szilvia (szerk.) *Határhelyzetek IV. Hagyomány és jövőkép: Anyanyelv(ek), oktatáspolitikai stratégiák, karrierkövetés*. Budapest: Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium. 121–143.
- Gazdag Vilmos 2021. *Szlávelemek a kárpátaljai Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban*. Törökbálint: Termini Egyesület.
- Hires-László, Kornélia, Váradi, Krisztián 2024. Semantic differences between terms associated with the Hungarian and the Ukrainian public education systems. *Scientific Notes of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series: Philology (Linguistics)* (39) 1: 130–139. <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-39-12>
- Hrynevych, Liliia, Linnik, Olena, Herczyński, Jan 2023. The new Ukrainian school reform: Achievements, developments and challenges. *European Journal of Education* (58) 4: 542–560. <https://doi.org/10.1111/ejed.12583>
- Kiss Julianna 2019. Az ukrajnai művészetoktatás az oktatási törvények tükrében

- kurrikuláris és extrakurrikuláris szintereken. In: Berghauer-Olasz Emőke, Gávriljuk Ilona, Hutterer Éva, Pally Katalin (szerk.) *A köz- és felsőoktatás előtt álló kihívások a XXI. században Kelet-Közép-Európában az oktatási reformok tükrében*. Ungvár: „RIK-U” Kft. Ungvár. 193–202.
- Klaudy Kinga 2018a. Az átváltási műveletek rendszere. *Modern Nyelvoktatás* (24) 2–3: 5–15.
- Klaudy Kinga 2018b. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest: Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789634541943>
- Kolláth Anna, Lehocki-Samardžić Anna, Vukov Raffai Éva 2021. Az oktatás terminológiája a Termini-szótárban – délszláv nyelvi kontaktusban. *Magyar Nyelvőr* 145 (4): 389–401. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2021.4.389>
- Kozmács István 2016. A magyar nyelv többközpontúsága. *Gradus* (3) 1: 85–91.
- Lanstyák István 1998. Gondolatok a nyelvek többközpontúságáról (Különös tekintettel a magyar nyelv Kárpát-medencei sorsára). In: Lanstyák István (szerk.) *Nyelvünkben – otthon*. Dunaszerdahely: NAP Kiadó. 158–172.
- Lanstyák István 2006. *Nyelvből nyelvbe: Tanulmányok a szókölcsonzészről, kódváltásról és fordításról*. Pozsony: Kalligram Kiadó.
- Lehocki-Samardžić Anna, Szoták Szilvia 2022. Oktatási terminusok és oktatási rendszerek: avagy mi konvergál, és mi divergál? In Karmacsi Zoltán, Márku Anita, Máté Réka (szerk.) *A határ mint konvergáló és divergáló tényező a nyelvben*. Törökbálint: Termini Egyesület. 133–142.
- M. Pintér Tibor 2019a. Magyar nyelv a határon. A Termini magyar–magyar szótár (1. rész). *Magyar Nyelv* (115) 3: 333–347. <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2019.3.333>
- M. Pintér Tibor 2019b. Magyar nyelv a határon. A Termini magyar–magyar szótár (2. rész). *Magyar Nyelv* (115) 4: 473–479. <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2019.4.473>
- M. Pintér, Tibor, P. Márkus, Katalin, Benő, Attila 2023. Termini Online Hungarian Dictionary and Database (TOHDD): A Dictionary for Hungarian Varieties Spoken in the Carpathian Basin. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica* (15) 2: 166–181. <https://doi.org/10.2478/ausp-2023-0023>
- Markovskiy, Volodymyr, Demkiv, Roman, Shevchenko, Vyacheslav 2018. Ukrajna nyelvpolitikájának alakulása az őshonos népek és nemzeti kisebbségek anyanyelvi oktatása területén. *Regio* (26) 3: 69–104.
- Nánási-Molnár Anita 2015. *Óvodai tannyelvválasztás Kárpátalján. Doktori disszertáció*. Budapest: ELTE Bölcsészettudományi Kar.
- Orosz Ildikó 2021. *Kárpátaljai története: Örökség és kihívások*. Beregszász–Ungvár: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola – „RIK-U” Kft.
- Orosz Ildikó, Pally Katalin 2020. *A kárpátaljai oktatás helyzete a 2019-es külső független érettségi eredményeinek tükrében*. Beregszász–Ungvár: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola – „RIK-U” Kft.
- Seidl-Pécs Olivía 2023. A terminológiamedenedsmenthez kapcsolódó kutatási irányzatok. *Fordítástudomány* (25) 2: 73–86. <https://doi.org/10.35924/fordtud.25.2.5>
- Szoták Szilvia 2019. Értjük egymást? Oktatásterminológiai különbségek a magyar–magyar kommunikációban. In: Szoták Szilvia (szerk.) *Diszciplínák találkozása – nyelvi közvetítés a XXI. században*. Budapest: OFFI Zrt. 247–259.
- Szoták Szilvia 2021. Országspecifikus oktatási terminusok terminológiai és szociolingvisztikai

- elemzése a Termini magyar–magyar szótár példái alapján (Ausztria). *Magyar Nyelvőr* 145 (4): 402–417. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2021.4.402>
- Szoták Szilvia, Tamás Dóra Mária 2024. Egy készülő oktatásterminológiai adatbázis módszertani elvei. In: Bauko János, Presinszky Károly (szerk.) *Egyszerű és szervezett nyelvi menedzselés kétnyelvű környezetben*. Nyitra–Törökbálint: Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara – Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat. 7–26.
- Tamás Dóra Mária, Sermann Eszter 2019. Elemzési szempontrendszer terminológiai adatbázisokhoz. *Fordítástudomány* (21) 2: 46–62. <https://doi.org/10.35924/fordtud.21.2.4>
- Tóth Mihály 2024. Ukrajna európai uniós integrációja és a nemzeti kisebbségek jogainak problémája. *Kisebbségvédelem* (9) 1: 41–98.
- Váradi Krisztián 2022. Kontaktushatások vizsgálata a kárpátaljai diákok nyelvhasználatában. *Anyanyelv-pedagógia* (15) 4: 38–61. <https://doi.org/10.21030/anyp.2022.4.3>
- Váradi Krisztián 2024. The Termini Dictionary of the Hungarian language containing loanwords from the Carpathian Basin. *Folia Philologica* (8) 1: 4–9. <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2024/8/1>
- Váradi Krisztián, Hires-László Kornélia 2024. „Návcsánnyá” a magyarországi terminológiai kontextusban. In: Bauko János, Presinszky Károly (szerk.) *Egyszerű és szervezett nyelvi menedzselés kétnyelvű környezetben*. Nyitra–Törökbálint: Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara – Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat. 51–62.
- web1. = 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről. <https://njt.hu/jogszabaly/2011-190-00-00.86> (Hozzáférés: 2026. március 26.)
- web2. = Закон України 2000, № 46, ст. 393 „Про позашкільну освіту”. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14> (Hozzáférés: 2026. március 26.)
- web3. = Закон України 2014, № 37–38, ст. 2004 „Про вищу освіту”. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (Hozzáférés: 2026. március 26.)
- web4. = Закон України 2017, № 38–39, ст. 380 „Про освіту”. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Hozzáférés: 2026. március 26.)
- web5. = Закон України 2020, № 31, ст. 226 „Про повну загальну середню освіту”. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (Hozzáférés: 2026. március 26.)
- web6. = Закон України 2024, № 42, ст. 258 „Про дошкільну освіту”. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20> (Hozzáférés: 2026. március 26.)
- web7. = Закон України 2025, № 49, ст. 216 „Про професійну освіту”. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20> (Hozzáférés: 2026. március 26.)
- web8. = Закон України 2023, № 46, ст. 114 „Про національні меншини (спільноти) України”. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20> (Hozzáférés: 2026. március 26.)
- web9. = 2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól. <https://njt.hu/jogszabaly/2011-179-00-00.60> (Hozzáférés: 2026. március 26.)

Az MTA Tudomány a Magyar Nyelvért Nemzeti Programján belül a „Magyar terminológiastratégia” alprogram Oktatásterminológiai alprojektje azzal a céllal jött létre, hogy kialakítson egy olyan oktatásterminológiai adatbázist, amely megfelelteti egymásnak Magyarország és a Kárpát-medence magyarlakta országainak oktatással kapcsolatos terminusait az oktatási rendszer minden szintjén. A terminológiai adatbázis építése háromrétegű: egyrészt magyar oktatási terminusokat feleltetünk meg a Magyarországgal szomszédos országokban használt ekvivalensekkel; másrészt országspecifikus terminusokat fordítunk le magyarra; harmadrészt a határmenti régiókban előforduló, oktatással kapcsolatos kölcsönszavakat adatolunk. Az adatbázisépítés első évében a közneveléshez kötődő terminusokkal foglalkoztunk. Kutatásunk célja, hogy összefoglaljuk az oktatásterminológiai adatbázis építésének első évét a kárpátaljai régió szemszögéből, fényt derítve azokra a szemantikai területekre, amelyekben a legnagyobb eltérés mutatkozik a magyarországi és az ukrainai köznevelési rendszerek között. Emellett bemutatjuk, hogy az Oktatásterminológiai alprojekt hogyan járul hozzá a Termini magyar–magyar szótár bővítéséhez.

Kulcsszavak: fordítás, Kárpátalja, köznevelés, oktatási terminusok, Termini magyar–magyar szótár, Ukrajna.

XI. A KÖTET SZERZŐI

BÁRÁNY ERZSÉBET egyetemi docens

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem (Beregszász),
Filológia Tanszék

BENŐ ATTILA egyetemi tanár

Babeş–Bolyai Tudományegyetem (Kolozsvár),
Magyar és Általános Nyelvészeti Tanszék

BENŐ LÓRÁND

Babeş–Bolyai Tudományegyetem (Kolozsvár)

CSERNICKÓ ISTVÁN egyetemi tanár

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem (Beregszász),
Filológia Tanszék

DANČO JAKAB VERONIKA egyetemi adjunktus

Comenius Egyetem (Pozsony), Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék

GAÁL PÉTER habilitált lektor

Maribori Egyetem, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék

GAZDAG VILMOS egyetemi docens

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem (Beregszász),
Filológia Tanszék

HIRESLÁSZLÓ KORNÉLIA egyetemi docens

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem (Beregszász),
Történelem és Társadalomtudományi Tanszék

JUHÁSZ TIHAMÉR

Szabó T. Attila Nyelvi Intézet

KOKOLY ZSOLT egyetemi adjunktus

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem (Kolozsvár),
Jogtudományi Tanszék

KOLLÁTH ANNA egyetemi tanár

Maribori Egyetem (Maribor), Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék

LANSTYÁK ISTVÁN egyetemi tanár

Comenius Egyetem (Pozsony), Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék

LEHOCKI SAMARDŽIĆ ANNA rendkívüli egyetemi tanár

Josip Juraj Strossmayer Egyetem (Eszék),
Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék

- LIPP VERONIKA** tudományos főmunkatárs
ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont (Budapest),
Lexikológiai Intézet
- MÁRKU ANITA** egyetemi docens
Eszterházy Károly Katolikus Egyetem (Eger),
Magyar Nyelvészeti Tanszék
- MÁTÉ RÉKA** egyetemi docens
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem (Beregszász),
Filológia Tanszék
- MISAD KATALIN** egyetemi docens
Comenius Egyetem (Pozsony), Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
- MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ** rendes egyetemi tanár
Újvidéki Egyetem(Újvidék), Magyar Tanszék
- M. PINTÉR TIBOR** habilitált egyetemi docens
Károli Gáspár Református Egyetem (Budapest),
Magyar Nyelvtudományi Tanszék
- P. MÁRKUS KATALIN** habilitált egyetemi docens
Károli Gáspár Református Egyetem (Budapest),
Angol Nyelvészeti Tanszék
- PÉNTEK JÁNOS** professor emeritus
Babeş–Bolyai Tudományegyetem (Kolozsvár),
Magyar és Általános Nyelvészeti Tanszék
- PRÓSZÉKY GÁBOR** egyetemi tanár, tudományos tanácsadó
ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont (Budapest),
Lexikológiai Intézet
- SÓFALVI KRISZTINA** egyetemi adjunktus
Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem (Kolozsvár),
Nemzetközi Kapcsolatok és Európai Tanulmányok Tanszék
- SZABÓMIHÁLY GIZELLA** habilitált egyetemi docens
Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem (Nyitra),
Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
- SZOTÁK SZILVIA** egyetemi docens
Budapesti Metropolitan Egyetem (Budapest),
Üzleti Kommunikáció Tanszék
- TAMÁS DÓRA MÁRIA** tudományos főmunkatárs
ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont (Budapest),
Lexikológiai Intézet

TÓTH OROSZ ENIKŐ kutató

Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont (Beregszász)

VÁRADI KRISZTIÁN tanársegéd/асистент/

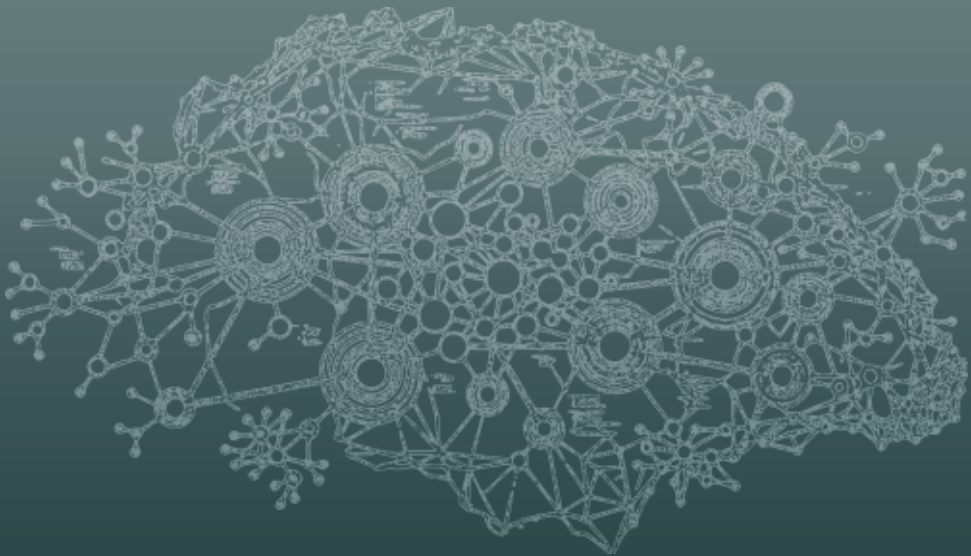
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem (Beregszász),
Filológia Tanszék

VÖRÖS FERENC főiskolai tanár

ELTE Savaria Egyetemi Központ (Szombathely),
Magyar Nyelvtudományi Tanszék

VUKOV RAFFAI ÉVA rendkívüli egyetemi tanár

Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar (Szabadka),
Oktatásmódszertani Tanszék

25 éves a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat

Szabó T. Attila Nyelvi Intézet (Kolozsvár), Gamma Nyelvi Iroda (Somorja),
Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont (Beregszász), Imre Samu Nyelvi Intézet (Alsóőr)
Verbi Nyelvi Kutatóműhely (Szabadka), Glotta Nyelvi Intézet (Eszék)